

Cuestión teórica nº1

O Neolítico: características e cambios con respecto á época Paleolítica (cambios económicos, sociais e culturais).

Nesta pregunta o alumnado debe comentar os cambios producidos entre o Paleolítico e o Neolítico a nivel económico (paso dunha economía predadora a outra produtora a través da aparición da agricultura e da gandaría), tecnolóxico (aparición de novas técnicas e instrumentos), cultural (sedentarización, aparición do concepto de relixiosidade, do megalitismo e evolución da arte rupestre), sociais (aparición da xerarquización social e da división do traballo), facendo mención ás características particulares do Neolítico peninsular.

A resposta básica debe incidir nas seguintes cuestións:

- Comparación xenérica entre Neolítico e Paleolítico facendo referencia a
  1. O sistema de produción de alimentos,
  2. A tecnoloxía,
  3. O tipo de hábitat,
  4. A sociedade
  5. As expresións culturais
- Facer algunha referencia explícita ao Neolítico na Península Ibérica

Para ter cualificación de notable ademais de facer referencia ás cuestións básicas, debe explicar cunha certa profundidade polo menos unha delas. Para sobresaliente, ademais de facer referencia ás cuestións básicas, debe afondar nunha ou explicar con certa profundidade polo menos dúas delas.

O neolítico, literalmente pedra nova, foi unha auténtica revolución para as colectividades humanas, por canto supuxo que por primeira vez o ser humano podía controlar o abastecemento de alimentos, tras aprender a cultivar plantas e domesticar animais, a producir obxectos cerámicos e a fabricar tecidos. Iso significa que se pasou dunha economía exclusivamente depredadora a outra produtiva. A seguridade e a regularidade na alimentación permitiron un aumento da poboación e a redución dos desprazamentos, e deron lugar aos primeiros poboados estables. Esta sedentarización favorecía a especialización produtiva e a división do traballo, o que propiciaría a xeración de excedentes de produción e, polo tanto, a aparición da propiedade privada e a diferenciación social. Esta nova forma de vida esixía unha organización social máis regulamentada, que acabaría desembocando na aparición do Estado.

Os primeiros poboadores peninsulares no Paleolítico eran depredadores, isto é, non producían alimentos e a súa supervivencia baseábase na caza, na pesca e na recolleita de froitos. Practicaban o nomadismo e desprazábanse seguindo aos rabaños de animais ou cando as condicións climáticas lles resultaban moi desfavorables. Presentaban unha organización social colectiva e vivían en pequenos grupos ou bandas pero sen unha clara división do traballo ou xerarquización social. Habitaban en covas, abeiros das rochas ou campamentos ao aire libre e utilizaban instrumentos de pedra (sílex) e óso cada vez máis especializados e perfeccionados: puntas de frecha, coitelos, raedeiras e raspadeiras ...

Cara o ano 5000 aC xurdiron na Península Ibérica as primeiras comunidades neolíticas, debido, seica, a difusión polas costas mediterráneas de correntes culturais procedentes de Oriente Próximo e tamén á progresiva evolución das culturas autóctonas en contacto con estas novas influencias. Esas comunidades iniciaron a produción de alimentos (agricultura e gandaría) e a elaboración de cerámica e tecidos. A práctica da agricultura, coa necesidade de atender a evolución dos cultivos, propiciou o sedentarismo e o xurdimento das primeiras comunidades estables en poboados.

A primeira fase do Neolítico peninsular desenvolveuse ao redor do Mediterráneo, principalmente na costa valenciana, onde se atopan os depósitos máis importantes (Cova de Sarsa, Cova de L'Or...). Tamén son relevantes as covas de Nerja (Málaga) e da Font Major (Tarragona). Os asentamentos son fundamentalmente en covas e identifícanse pola presenza da chamada cerámica cardial, decorada con cunchas de molusco (*cardium edule*) e pola aparición dos primeiros utensilios de pedra puída relacionados cos traballos agrícolas (aixadas, machadas, dentes de fouces) ou non (puntas de lanza), ademais de muíños de man e morteiros de pedra, culleres e punzóns de óso, colares e pulseiras de adorno cofecionados con pedras verdes ou cunchas de animais, ... Existen evidencias de que cultivaban trigo, cebada, leguminosas e oliveiras, e da domesticación de animais, especialmente ovellas e cabras, pero tamén cans, porcos, bois, vacas e, talvez, cabalos.

Estes xacementos peninsulares localízanse nas covas e son moi escasos os exemplos de poboados que se coñecen, debido posiblemente á fragilidade dos materiais cos que construírían as súas vivendas (madeira, pedras, barro, canas, ramaxe ...). As casa estaban, para a súa protección, cerca dos campos de cultivo e dos currais onde se gardaban os animais. Ás covas moitas veces débúselles dar o papel de corte, almacén de graus ou lugares onde enterrar os mortos.

Trascendental foi tamén a fabricación de obxectos de cerámica que se facían, ben desecando o barro, ben cocéndoo en fornos. As vasillas permitiron conservar mellor e protexer os alimentos excedentarios (cereais, leite, carne) e elaborar a chamada "cocíña do fervido", facendo caldos, papas e guisos máis adecuados para alimentación de nenos e anciáns que carecían de dentes, ou persoas enfermas. Loxicamente, ao comer máis e mellor diminuíu a mortalidade, logo a esperanza de vida e a poboación aumentaron de maneira considerable.

Aínda que non se abandonan os costumes cinexéticos, o ser humano fíxose cada vez máis sedentario e en lugar de facer pasar todo da man á boca, como ocurría en períodos anteriores, comezou a prever o futuro e a gardar parte das colleitas para a sementeira do ano próximo. A unha economía de subsistencia sucedería outra de produción e a unha sociedade depredadora outra produtora.

Entre o 4000 e o 2000 aC desenvolveuse unha segunda fase destas comunidades agrícolas. Nesta etapa, os depósitos non se sitúan en zonas montañosas, senón nas terras fértiles e ben regadas das planicies e chairas, onde se construíron poboados estables. Nesa época, o Neolítico tamén se expande polo interior da Península, con asentamentos nas dúas mesetas, no val do Ebro e na zona do País Vasco. No sueste peninsular destacan os xacementos de la Carigüela (Granada) e a chamada cultura de Almería, con vivendas circulares. Un elemento identificador desta cultura constitúeo a proliferación de sepulturas organizadas por primeira vez en necrópoles. No nordés peninsular desenvolveuse a denominada cultura dos sepulcros de foxa, onde os defuntos eran enterrados en foxas escavadas no chan, en cistas ou en sepulcros de corredor e acompañados dun enxoval funerario. Paralelamente, as estruturas sociais fixéronse máis complexas como resultado dunha organización do traballo máis diversificado e da expropiación do excedente alimentario por un pequeno grupo dentro da sociedade. O achado de obxectos de prestixio nalgunha das tumbas indica a existencia dunha certa xerarquización social. Entre estes obxectos aparece a variscita, unha pedra de cor verde coa que se elaboraban ornamentos. Este mineral amosa a existencia de actividades mineiras e do seu comercio a longa distancia.

Na sociedade neolítica supoñemos que os menos fortes (anciáns, mulleres de máis idade e nenos) se ocupaban dos labores máis lixeiros: tarefas agrícolas menores, recolección de froitos silvestres, coidado do gando, confección de cerámica, cestería, curtido de peles, fabricación de vestidos e ferramentas, etc. Homes e mulleres realizarían as tarefas do campo máis penosas e continuarían, ocasionalmente, practicando a caza.

Nestes momentos, ao ter unha morada fixa e individualizada xunto aos rabaños e campos de cultivo, xurdirá a familia. As familias serían moi numerosas, pois a maior número de brazos para traballar, máis campos para cavar e gandos para apacentar. Aparecerá, aos poucos, a diferenza entre os que tiñan máis e os que posuían menos colleitas e gandos. O que tiña máis puido intercambiar os excedentes, que non consumía, por outros artigos, como unha cerámica de máis calidade, mellores vestidos, construír unha casa mellor e máis sólida. É o tímido inicio das diferenzas sociais nos primeiros poboados sedentarios.

Unha autoridade, que xa non será necesariamente o cazador máis forte, xurdirá dentro da aldea ou das covas próximas, para regular os problemas de convivencia entre veciños e para encamiñar os esforzos nas tarefas comunais (cercados, celeiros, presas de rega, construcións funerarias ou relixiosas, ...). Será quen resolva as disputas ou castigue os delitos. Esta autoridade seica será exercida polos máis anciáns, pola súa maior experiencia, ou polos máis ricos e poderosos.

Comeza tamén a aparecer a división do traballo, xa que é posible que algún artesán especialmente hábil para fabricar cerámicas, apeiros de labranza ou armas de pedra puída, vestidos, traballos en óso, etc., puidese especializarse nestes mesteres e vivir deles intercambiándoos por produtos alimenticios, iniciándose así o comercio do troco. Pronto aparecerán individuos que viron que podían obter unha boa ganancia transportando produtos dunha comunidade excedentaria a outra deficitaria deles: serán os primeiros comerciantes que se valerán de bois e cabalos para o transporte das mercadorías.

Os deuses, benignos ou malignos, desta sociedade agropecuaria serán aqueles fenómenos que beneficiaban ou prexudicaban o desenvolvemento das súas colleitas e dos seus gandos (sol, chuvia, tempestades, vento ...). Para facelos favorables aos seus intereses vanlles render culto e facer ofrendas regularmente. Pronto xurdirán persoas que dirixirán as cerimoniais relixiosas (ritos de sementeira, recolección, etc.) que, sen perder o seu carácter sagrado, serán auténticas festas populares que continúan nalgúns lugares ata hoxe. Estas persoas serán os sacerdotes que lograron poder e riqueza ao seren considerados, polos demais, como intermediarios ante os deuses para lograr os seus favores.

As manifestacións artísticas, tanto escultóricas como pictóricas son moi esquemáticas e xeometrizadas polo que resultan de difícil comprensión, ao contrario do ocorrido na etapa paleolítica, que era figurativa, naturalista e realista.

Durante o III Milenio aC a novidade máis importante na península é a introdución dun novo avance tecnolóxico: a metalurxia do cobre. Os seus inicios relaciónanse co desenvolvemento do **megalitismo**: construción de tumbas colectivas con grandes pedras. Salientan en Extremadura e Andalucía polo número e a grandiosidade dos seus megalitos. Son moi coñecidos os de Menga, Os Millares, Viera, O Romeral, A Pastora... Nesta época produciuse un reforzo do papel da agricultura na alimentación humana co uso de sistemas de rega, a fertilización dos campos e a introdución do arado, e un reforzo da sedentarización pois as poboacións apegáronse ás súas terras de cultivo. Ao mesmo tempo empezáronse a construír **poboados amurallados** en zonas elevadas, como o de Los Millares (Almería), construído contra o ano 2400 aC. No exterior situábanse as necrópoles, con abundancia de enterramentos megalíticos colectivos que presentaban unha acusada diferenciación social nas tumbas.

No paso da metalurxia do cobre á do bronce aparece o **vaso campaniforme**, un novo tipo de cerámica en forma de campá invertida, espallado por toda Europa, o que se relaciona co comercio do metal. Cara o ano 1700 aC documéntase o paso da metalurxia do cobre á do **bronce** na Península Ibérica na **cultura de O Argar** (Almería). Os seus poboados espállanse polo sueste da península: localízanse nas actuais provincias de Almería e Murcia, mesmo se estenden ata Alacante, Granada, Xaén e Albacete. Son poboados con estrutura protourbana: trazado de estreitas rúas e casas rectangulares medianeiras. Hai unha clara xerarquización social, con posibles xefes da comunidade: tumbas con enxovais ricos e con armas. Deste mesmo periodo data a **Cultura talaiótica das Illas Baleares**, caracterizada pola construción de murallas ciclópeas e a edificación duns megalitos moi peculiares: Talaiots (torres que flanquean o recinto amurallado), Taulas (mesas con función incerta e finalidade descoñecida) e navetas (recintos funerarios en forma de nave invertida).

